

شهر با مفاهیم توسعه

تألیف

محمد رحمانی

(عضو هیأت علمی گروه شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان)

انتشارات امیدانقلاب

سرشناسه	:	رحمانی، محمد، ۱۳۴۹-
عنوان و نام پدیدآور	:	شهر با مفاهیم توسعه/ تألیف محمد رحمانی.
مشخصات نشر	:	تهران: امیدانقلاب، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	:	۱۲۸ ص.: مصور، جدول.
شابک	:	۹۷۸-۹۶۴-۶۸۰۹-۸۱-۹
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیبا
موضوع	:	شهرها و شهرستان‌ها-- توسعه
موضوع	:	عمران شهری
رده‌بندی کنگره	:	۱۳۹۱ ش ۹/۳/۳۷۱/۳ HT
رده‌بندی دیویی	:	۳۰۷/۷۶
شماره کتابشناسی ملی	:	۲۹۹۶۹۸۳

انتشارات امیدانقلاب (عضو انجمن ناشران دانشگاهی) nashr.omidenghelab@yahoo.com

نام کتاب: شهر با مفاهیم توسعه

تألیف: محمد رحمانی

ناشر: انتشارات امیدانقلاب با همکاری دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان

حروفچینی: انتشارات امیدانقلاب

حروف‌نگار و صفحه‌آرا: سولماز مرادزاد

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۱

تیراژ: ۱۱۰۰

قیمت: ۶۵۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: منصور- چاووش

لینوگرافی: فرانقش

ناظر فنی چاپ: مهدی طورانیان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۸۰۹-۸۱-۹

مراکز فروش:

بخش کتاب علوم پویا: میدان انقلاب، خیابان اردیبهشت (منبری جاوید)، بین خیابان شهدای ژاندارمری و خیابان وحید نظری،

بن‌بست بهار، پلاک ۱- تلفن: ۶۶۹۶۰۷۷۳ و ۶۶۴۱۹۵۶۷ - تلفکس: ۶۶۹۶۰۷۷۲

بخش کتاب دانشران: خیابان انقلاب، خیابان اردیبهشت (منبری جاوید)، نبش خیابان وحید نظری- پلاک ۱۴۲

تلفن: ۶۶۴۰۰۲۲۰-۶۶۴۰۰۱۴۴

علم گستر میپاهان: ۳۱۱-۲۲۱۹۹۷۸-۹

«کلیه حقوق و حق چاپ متن، طرح روی جلد و عنوان کتاب با توجه به قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان، مصوب سال ۱۳۴۸ برای انتشارات امیدانقلاب محفوظ است، هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مؤلف (ناشر) نشر یا بخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت»

تقدیم به

روح پدر بزرگوارم، بینش وسیع مادرم، صبر و شکیبایی
همسرم و محبت فرزندان عزیزم امین و نرگس که نقش کم
نظیری در تمامی شئون زندگی بنده داشته‌اند.

سپاسگزار

از همکاری میان حوزه معاونت محترم پژوهشی دانشگاه آزاد
اسلامی واحد همدان و ناشر محترم که در تهیه و تدوین این
کتاب در کنار کمک‌های معنوی سایر دوستان نسبت به
اینجانب بذل عنایتی ویژه داشتند تقدیر و تشکر می‌نمایم.

سخن ناشر

از سال ۱۳۷۵ تاکنون، انتشارات امیدانقلاب اقدام به نشر کتاب‌های دانشگاهی در زمینه علوم پایه، فنی و مهندسی نموده است. این انتشارات، برای ارتقای کیفی و کمی آثار منتشر شده، همواره از نظریات اساتید فن استفاده نموده است.

مانند گذشته، از مؤلفین و مترجمین تقاضا داریم با ارائه نظریات ارزنده خود درباره کتاب‌های این انتشارات و همچنین پیشنهاد ترجمه و تألیفات جدید ما را یاری دهند.

امید آن داریم که با کمک شما عزیزان بتوانیم گامی هر چند کوچک برای میهن اسلامی عزیزمان برداریم.

مدیر مسئول انتشارات امیدانقلاب
مهدی طورانیان

مقدمه

رشد شهرها و ایجاد مراکز جدید سکونتگاهی نه تنها به تمامی جهات زندگی انسان تأثیر می‌گذارد بلکه در ایجاد ارتباط بین انسان و محیط، شرایط جدیدی را به وجود می‌آورد؛ این شرایط که گاه با توسعه و همراه با تحولاتی مثبت و گاه با تغییراتی مخرب توأم است روابط پیچیده‌ای را دامن می‌زند که شناخت نظری و مفهومی آن یکی از ضرورت‌های پیش رو می‌باشد.

توسعه شهرها با فرآیندی که از آن صحبت شد با هر مقیاسی که باشد به تغییر زمین و محیط فیزیکی و تحولاتی در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی می‌گردد این توسعه در زندگی مدرن امروزی گاهی در مسیر مدنی خود به تقریب اجزاء در پیوند با ساختار شهر می‌پردازد و گاهی هم خلاف این مسیر را طی می‌کند در بسیاری از مباحث علمی در حوزه شهرسازی و جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری با مفهوم رشد فیزیکی و ابعاد مکانی در یک فضای معین مورد توجه قرار می‌گیرد و این درحالی است که توسعه شهرها علاوه بر وابستگی به مسائل محیطی و مکانی به مسائل سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و... نیز ارتباط پیدا می‌کند و این عوامل و مفاهیم را در توسعه شهرها به عنوان یک کلیت مهم و اجتناب‌ناپذیر نمی‌توان نادیده گرفت لذا توسعه شهر با توان محیطی (زمین، خاک، آب و...) و ظرفیت‌های اکولوژیکی و انسانی به همراه شرایط و نقش اقتصادی با فرهنگ غالب و خصوصیات ویژگی‌های اجتماع بومی که در تحولات جهانی هر روز دستخوش تغییراتی می‌گردد؛ خود بیانگر عدم پویایی عوامل مختلف مورد نظر در بستر زمان با توجه به رشد روزافزون جمعیت و تغییرات در الگوها و سبک زندگی در شهرها است که هر کدام به عنوان یک فاکتور با ابعاد گوناگون در زندگی مدنی با بسط پیچیده تکنولوژی به نام توسعه مطرح می‌گردد. مؤلف در این کتاب با اشاره اندکی به شهر به موضوع توسعه و مفاهیم اصلی آن پرداخته و شاخص‌های اصلی آن را بیان می‌کند و در ادامه با توجه به تفاوت مفهوم رشد و توسعه با نگاهی گذرا موضوعات مختلف در این بخش را توضیح داده و پس مفهوم توسعه را در شهر مورد توجه قرار می‌دهد. توسعه در این کتاب علاوه بر معرفی الگوها و ابعاد مختلف، به موانع آن نیز اشاره کرده است. امیدوارم بیش نویسنده که بیشتر به توسعه با ابعاد و اجزاء مختلف آن مورد نظر بوده است مورد توجه خوانندگان عزیز قرار گیرد.

پیشگفتار

در این کتاب، توسعه و شهر در ابعاد مرتبط با هم مورد توجه قرار گرفته شده است و از آنجایی که در نظام برنامه‌ریزی شهری مطالعات شهر، یک کار گروهی و نیاز به داشتن مهارت‌های مختلف علمی در بررسی مسائل مبتلا به می‌باشد لذا اهمیت نگاه چندبعدی به مطالعات شهری با توجه به ابعاد گسترده و فضای وسیع این مطالعات به عنوان یک امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر مورد تأکید قرار گرفته شده است و سعی شده خواننده به این موضوع توجه کند که توسعه در مفهوم نظری خود در مطالعات شهری تنها رشد فیزیکی و مکانی شهر نیست و لذا توجه به توسعه شهر در فضای ارتباط بین عناصر مختلف جغرافیایی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و... می‌تواند دانش یک شهرساز، جغرافیدان، معمار و یا هر علم و دانش وابسته‌ای به شهر را ارتقا دهد و نگاه هر نوع مطالعه‌ای را در مطالعات توسعه و شهر از یک نگاه نقطه‌ای به یک نگاه پهنه‌ای تبدیل کند لذا از این‌روست که شهر همواره در غالب یک سیستم و شبکه همگرا در پیوند با عناصر مختلف مورد توجه قرار می‌گیرد و توسعه پایدار را به همراه خواهد داشت. این موضوع در کلان‌شهرها از اهمیت خاصی برخوردار است و عدم توجه به مفهوم توسعه و ابعاد آن مشکلات پیچیده‌ای را به وجود خواهد آورد و چهره دو یا چندگانه را از شهر به جای می‌گذارد پس مؤلف به هدف ترسیم این واقعیات با این عنوان به موضوع مهم توسعه در شهر پرداخته است.

فهرست

۴		سخن ناشر
۵		مقدمه
۶		پیشگفتار
۱۱		فصل اول: شهر، توسعه و مفاهیم اولیه آن
۱۱		۱-۱ شهر
۱۳		۲-۱ شکل شهر
۱۶		۳-۱ معنای شکل شهر
۱۹		۴-۱ کالبد شهر
۲۰		۵-۱ مورفولوژی شهری
۲۱		۶-۱ مفاهیم رشد و توسعه
۲۲		۷-۱ توسعه اقتصادی
۲۴		۸-۱ توسعه سیاسی
۲۵		۹-۱ توسعه فرهنگی
۲۶		۱۰-۱ شاخص‌های اصلی توسعه
۲۷		۱۱-۱ تعاریف توسعه پایدار
۲۸		۱۲-۱ آمایش سرزمین ضرورتی برای توسعه پایدار ملی
۲۹		۱۳-۱ شهر و مفهوم توسعه‌یافتگی
۳۰		۱۴-۱ شهر و مفهوم توسعه‌نیافتگی
۳۱		۱۵-۱ توسعه و رشد شهر
۳۴		۱۶-۱ عوامل مؤثر در توسعه شهر
۳۷		۱۷-۱ هویت شهر
۴۱		فصل دوم: توسعه شهر و مفاهیم مرتبط آن
۴۱		۱-۲ توسعه شهر و محیط زیست
۴۲		۲-۲ توسعه شهر و اکوسیستم‌های شهری
۴۴		۳-۲ توسعه شهر و مجموعه عوامل محیطی مؤثر در توانمندی‌های محیط
۴۵		۴-۲ توسعه شهر و تحولات جمعیتی
۴۹		۵-۲ توسعه شهر و توسعه اجتماعی

۵۲.....	۶-۲ توسعه شهر و محله‌های جدیدی.....
۵۴.....	۷-۲ توسعه شهر و توسعه مراکز خرید و فروش.....
۵۵.....	۸-۲ توسعه شهر و حمل و نقل.....
۵۶.....	۹-۲ توسعه شهر و فضای شهری.....
۵۷.....	۱۰-۲ توسعه شهر و نظام شهری.....
۵۸.....	۱۱-۲ توسعه شهر و شبکه شهری.....
۵۸.....	۱۲-۲ توسعه شهر و منطقه شهری.....
۵۹.....	۱۳-۲ توسعه شهر و حومه شهری.....
۵۹.....	۱۴-۲ توسعه شهر و مجموعه‌ی شهری.....
۶۱.....	فصل سوم: توسعه شهر و سیستم سکونتگاه.....
۶۱.....	۱-۳ توسعه شهر و زمین.....
۶۲.....	۲-۳ بافت شهری.....
۶۵.....	۳-۳ توسعه شهر و نقش خانه.....
۶۶.....	۴-۳ توسعه شهر و برنامه‌ریزی مسکن.....
۷۳.....	فصل چهارم: شهر و توسعه فضایی و فیزیکی.....
۷۳.....	۱-۴ شهر و توسعه فیزیکی.....
۷۶.....	۲-۴ شهر و توسعه درونی.....
۷۹.....	۳-۴ شهر و توسعه کالبدی- فضایی.....
۸۷.....	فصل پنجم: توسعه، مدیریت و برنامه‌ریزی.....
۸۷.....	۱-۵ توسعه و شهر پایدار.....
۸۸.....	۲-۵ توسعه شهر و چالش‌های آن.....
۸۸.....	۳-۵ توسعه پایدار، شهرهای ناپایدار.....
۸۹.....	۴-۵ توسعه شهر و برنامه‌ریزی کاربری زمین.....
۸۹.....	۵-۵ توسعه شهر و راهبردهای آن.....
۱۰۳.....	۶-۵ توسعه شهر با ایجاد شهر سالم.....
۱۰۶.....	۷-۵ توسعه شهر و پدیده نخست شهری.....
۱۰۸.....	۸-۵ توسعه با مدیریت شهری.....
۱۰۹.....	۹-۵ توسعه شهرها و ایجاد شهرهای جدید.....
۱۱۵.....	۱۰-۵ توسعه شهر و حکومت‌ها.....
۱۱۵.....	۱۱-۵ توسعه شهرها و کلان‌شهرها.....
۱۱۹.....	واژه‌نامه.....
۱۲۱.....	منابع.....

فهرست تصاویر

- تصویر شماره (۱-۱): عوامل مؤثر در تعیین شکل شهر ۱۴
- تصویر شماره (۲-۱): ارتباط بین شکل شهر و عملکردهای آن تحت تأثیر عامل زمان ۱۵
- تصویر شماره (۳-۱): معنای شهر ۱۶
- تصویر شماره (۴-۱): سلسله مراتب معنا ۱۸
- تصویر شماره (۵-۱): معنی شکل شهر ۱۹

فهرست جداول

- جدول (۱-۲): ارتباط موازی و هماهنگ بین دلایل و انگیزه‌های شخصی و خصوصیات ساختاری/اجتماعی
با توجه به ارزش‌های مورد انتظار از مهاجرت ۴۸
- جدول شماره (۱-۵): مقایسه میزان مصرف آب کشور براساس سطوح تعریف شده جهانی ۹۹
- جدول (۲-۵): معیارها و شاخص‌های شهر سازانه ایده شهر سالم ۱۰۴